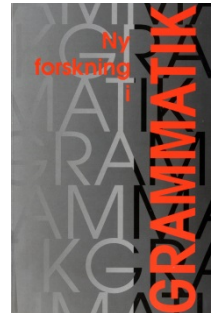

Ny Forskning i Grammatik

Titel: Evolutive anaforer - nu på dansk
Forfatter: Iørn Korzen
Kilde: Ny Forskning i Grammatik 15, 2008, s. 113-132
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 2008

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Ny Forskning i Grammatik (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Evolutionary anaphors – now in Danish

Iørn Korzen

1. Introduction

At sproget er underspecificeret i forhold til den virkelighed det vil beskrive, er der ikke noget nyt i, det har sprogforskerne vidst længe. Men at man kan vedblive med at kalde en genstand det samme, selvom den bliver mast, knust, skåret i småstykker eller lignede, er måske nok noget vi mere eller mindre bevidst har observeret, for det forekommer bl.a. i en tekstgenre de fleste af os har stiftet bekendtskab med, nemlig kokebøger, men det er et fænomen som ikke er særlig godt beskrevet i litteraturen. Jeg tænker på eksempler som:

- (1) 400 g mandler
60 g bitre mandler [...] [del af listen over ingredienser]
Smut alle *mandlerne* og knus *dem* i en morter eller hak *dem* meget fint. Pisk hviderne stive og bland forsigtigt **mandlerne**, sukkeret og 1-2 skefulde mel i. (Harder & Harder 2006: 317)
- (2) 4-5 porrer [...] [del af listen over ingredienser]
Snit *porrerne* i strimler på 4-5 cm, evt. i foodprocessor, og læg *dem* i et smurt ildfast fad eller i 4 ildfaste portionsfade.
Bland hvidvin, vand, olivenolie samt salt og peber og hæld det over **porrerne**. Dæk fadet eller fadene med alufolie [...]. (Jørstian 2002: 68)

At det bestemt ikke er sprogspecifikt viser bl.a. eks. (3):

- (3) Slice the *potatoes* very finely on a mandolin, or with a good, sharp knife or processor. Steep in cold water for 30 minutes, drain and pat dry. There should only be about 5 layers of **potatoes**, so choose your roasting pan accordingly. (Paterson & Wright 1998: 158),

og en række italienske eksempler jeg har citeret i Korzen (udk.).

Vi har her at gøre med det fænomen som benævnes “evolutive anaforer”, og som betegner at en størrelse “anaforiseres”, dvs. genoptages med en anafor, efter at den har undergået væsentlige ændringer i sin ontologiske status. Fænomenet er ikke begrænset til kagebøger, jf. (4), og der kan være tale om andre væsentlige ændringer end destruktion, fx kønsskifte, som i (5):

- (4) En bilpresser knuste en folkevogn. En stor kran løftede **den** derefter over på en jernbanevogn.¹
- (5) [...] *Tiresias* was once watching two snakes copulating, and when *he* wounded the female *he* was turned into a woman; but later **he** saw the same snakes copulating again, and having wounded the male, **he** was transformed into a man.
(<http://www.forumancientcoins.com/cparada/GML/Tiresias.html>)

På de følgende sider ser jeg nærmere på disse særlige anaforer, og min lidt indbildske titel skal antyde at fænomenet, så vidt jeg ved, er uudforsket i dansk, bortset fra Lundquist (2007), men da det bidrag er på engelsk, er nærværende indlæg – tror jeg – det første der kommer på dansk.

Som empirisk belæg skal jeg bl.a. benytte et korpus af tekster som på forskellige sprog beskriver produktionen af sukker på basis af sukkerroer, en produktion der netop indebærer væsentlige ontologiske ændringer af de involverede størrelser, nemlig roerne.

2. Litteratur om emnet

Litteraturen om emnet er generelt sparsom, og den jeg har kunnet opspore, har – igen med undtagelse af Lundquist (2007) – alene franske og amerikanske tekstlingvister som forfattere. Den fokuserer især på det filosofiske og fænomenologiske spørgsmål om ontologisk identitet. Termen “evolutiv” er den man finder i den franske litteratur, “évolutif”; hos amerikanerne finder man både “evolutive” og “evolving anaphors”.

1. Baseret på: *The compactor crushed a VW. A huge crane then moved it to a railcar.* (cit.: Asher 2000: 142).

Af pladshensyn vil jeg nedenfor være meget summarisk i min omtale af litteraturen og tillade mig at henvise til den lidt fyldigere behandling i Korzen (udk.). Den første der har omtalt emnet – og alene i forbindelse med pronomenanaforer – er nok George Yule (1982), og emnet er ganske kortfattet genoptaget i Brown & Yule (1983: 201-204). Her konkluderes at man må operere med en fortolkningsmodel som tillader referenterne at akkumulere nye træk efterhånden som historien om dem skrider frem. Modtager vil knytte de nye træk til sit mentale billede af referenten og ikke til det præcise leksikalske udtryk der brugtes i antecedenten.

Charolles & Schnedecker (1993) mener at en sådan “mental løsning” er for liberal, idet man så burde kunne have konstruktioner som:

(6) Skær kyllingen op og læg ***dem** i et ildfast fad,

hvor pronominet *dem* skulle henvise til de *kyllingestykker* som sammenhængen jo har angivet eksistensen af. I stedet understreger Charolles & Schnedecker forskellen mellem den såkaldte “koreference” udtrykt af pronominet og den “materielle identitet” hos referenten. For alle genstande eksisterer der det de kalder en *tærskel*, “un seuil”, og hvis den overskrides, er den givne genstand ikke længere den samme og kan ikke genoptages med et pronomen. Men så længe der bevares mindst ét træk der er karakteristisk for den givne kategori, “un trait sortal”, kan genstanden genoptages med et pronomen som henviser til dette træk. Det kan fx være trækket [+ human] som i (7), hvor det givne individ ikke vedbliver med at være *un petit prince de trois ans*:

(7) En 1908, *un petit prince de trois ans* est enlevé à sa mère et assis sur le trône laqué de l'Empire di Chine. Pendant 16 ans, **il** reste un demi-dieu prisonnier de la Cité interdite. Puis **il** mène une vie de play-boy insouciant sous protection japonaise, [...]. (cit. *op.cit.* 106).

(Vi skal i det følgende se at betingelsen om bevarelsen af ét artstræk ikke er tilstrækkelig hvis anaforen er et substantivsyntagme).

I Schnedecker & Charolles (1993) behandler de samme to forskere typen i (5), som er afhængig af det man kan kalde det **narrative perspektiv**. Hvis fortælleren er “alvidende” og derfor klar over Tiresias’ skæbne, fungerer eksemplet. Hvis fortællervinklen derimod er begrænset til

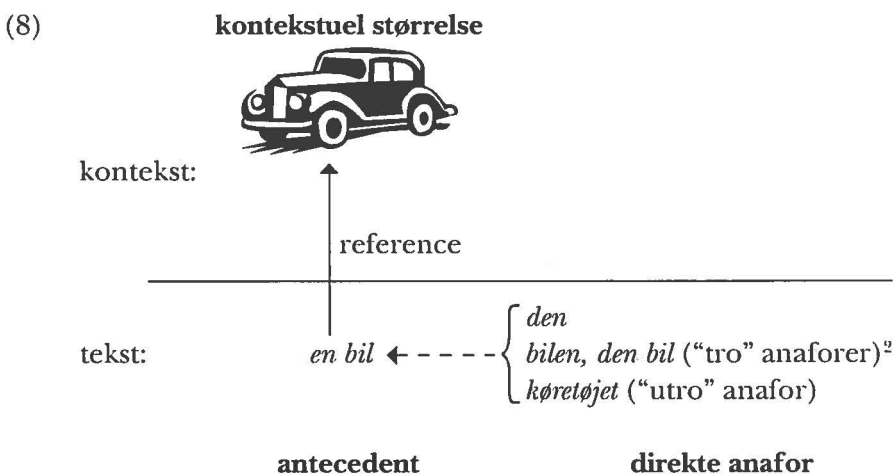
en enkelt scene, kan det være nødvendigt at foretage et pronominel kønsskifte svarende til det aktuelle kønsskifte hos hovedpersonen.

Asher (2000) begrænser de evolutive tilfælde “to objects that have been destroyed or not yet brought into existence” (*op.cit.* 136) og foreslår forskellige formelle modeller til en indkredsning af fænomenet. På linje med Charolles & Schnedecker (1993) gør han gældende, at så længe genstandens **materie** er til stede, kan den genoptages med et pronomen. Dog skal der gælde at betingelserne for genstanden i det Asher kalder “the post-state of an event”, skal være kompatible med betingelserne i den følgende begivenheds “pre-state”.

Lundquist (2007) sammenligner de franske og danske tekster af det samme korpus om sukkerproduktion som jeg bygger dele af nærværende indlæg på, og hendes konklusioner er meget parallelle med dem jeg kommer frem til i min analyse af de italienske og danske tekster.

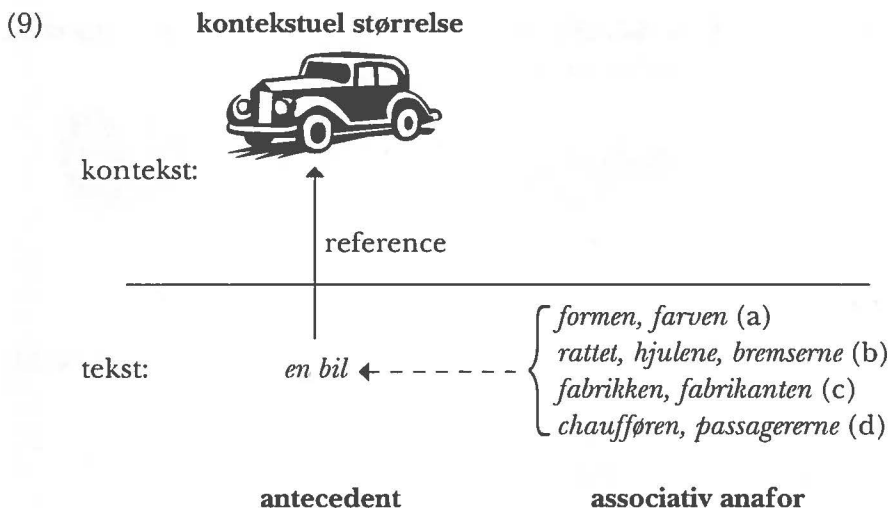
3. Anafortypologi

Inden for anafortypologi skelner man traditionelt mellem **direkte anaforer**, som genoptager den samme kontekstuelle størrelse som antecedenten refererer til:

2. En “tro” anafor er leksikalsk identisk med sin antecedent; en “utro” er leksikalsk forskellig.

og **associative anaforer**, som angiver en størrelse der kan associeres med antecedenten:

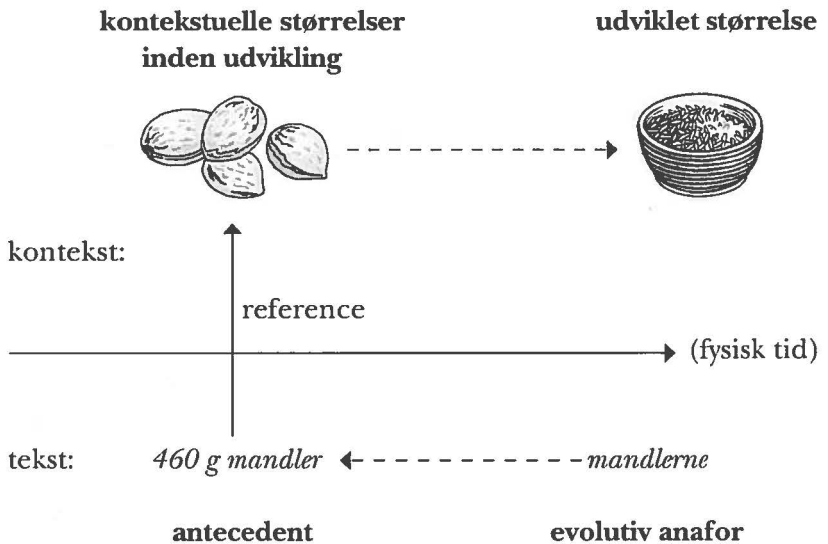
De nævnte associative anaforer har at gøre hhv. med bilens materiale (a), med de dele den består af (b), og med de individer eller entiteter der har at gøre dels med dens skabelse (c), dels med dens funktion (d), og de fire typer svarer således præcis til de fire "qualia" som Pustejovsky (1995) opererer med for konkrete genstande, hhv. "the formal quale" (form, farve, størrelse, dimension etc.), "the constitutive quale" (genstandens bestanddele), "the agentive quale" (personer eller faktorer medvirkende til genstandens skabelse) og "the telic quale" (genstandens formål eller funktion).³

I de evolutive anaforers tilfælde kan man operere med to modsatrettede temporale dimensioner: på den ene side den fremadrettede evolutive udvikling af de kontekstuelle størrelser, gengivet i den øverste stiplede pil i figur (10) og (11), på den anden den bagudrettede tekstuelle henvisning, gengivet i den nederste stiplede pil; så fx eksemplerne (1) og (4) kan afbildes som hhv. i (10) og (11):

3. Om associative anaforer og sammenhængen med Pustejovsky's fire qualia, se fx Lundquist (2000) og Korzen (2000: 543-576), (2003).

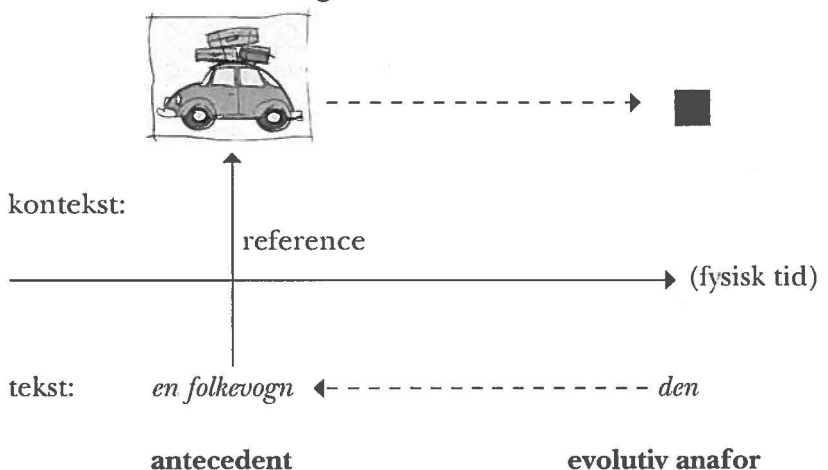
- (1) 460 g mandler [...] Smut alle mandlerne og knus dem i en morter eller hak dem meget fint. Pisk hviderne stive og bland forsigtigt **mandlerne**, sukkeret og 1-2 skefulde mel i.

- (10) **kontekstuelle størrelser** **udviklet størrelse**

- (4) En bilpresser knuste en folkevogn. En stor kran løftede **den** derefter over på en jernbanevogn.

- (11) kontekstuel størrelse udviklet størrelse
 inden udvikling

Herudover har man endvidere de såkaldte “delvist koreferentielle” anaforer, som genoptager en del af den størrelse som antecedenten angiver, og de “resumptive” anaforer, som resumerer én eller flere propositioner i ét substantivsyntagme, jf. herom fx Korzen & Lundquist (2005: 145, 149).

4. Evolutive anaforer og “genkendelighedsprincippet”

Men hvis vi ser lidt nærmere på de evolutive anaforer i eks. (1) og (4), bemærker vi en væsentlig forskel. Kun i (1) er den leksikalske og tro anafor mulig, ikke i (4):

- (4a) En bilpresser knuste en folkevogn. [...] En stor kran løftede derefter ”**folkevognen** over på en jernbanevogn.

Selv med større tekstafstand mellem antecedent og anafor, hvilket “[...]” skal angive, fungerer den leksikalske anafor ikke – eller i hvert fald ikke godt – i (4a). Formodentlig er (4b) en smule bedre, men heller ikke helt god:

- (4b) En bilpresser knuste en folkevogn. [...] En stor kran løftede derefter ”**bilen** over på en jernbanevogn.

Årsagen til forskellene i acceptabilitet mellem (4a) og (4b) skal formodentlig findes i den mere specificerede intension i substantivet *folkevogn* end i substantivet *bil*. Selvom der stadig er tale om “bilmateriale”, er den udviklede størrelse, den sammenpressede skrotbunke, fjernere fra en folkevogn end fra en bil. Den er bestemt ikke genkendelig som en folkevogn, men muligvis som en bil.

Vi kan derfor sige at modsat sammenhænge med pronomenanaforer som i (4) er det i sammenhænge med en leksikalsk anafor **ikke** tilstrækkeligt at den oprindelige størrelses “materie” eller “materiale” er til stede. Her gælder at anaforens intension også skal udgøre en sandfærdig, eller i hvert fald en anvendelig, beskrivelse af den udviklede genstand. Hvis anaforen er tro, dvs. leksikalsk identisk med antecedenten, skal genstanden være genkendelig som et individ af den samme kategori som før. Vi kan her tale om et **genkendelighedsprincip**, som skal være gældende ved leksikalske evolutive anaforer.

Men hvorfor fungerer tilfælde som (1)-(3) så? Svaret på det spørgsmål har formodentlig at gøre med den ontologiske forskel mellem naturgivne størrelser og artefakter. Artefakter er typisk skabt ved sammensætning af forskellige elementer (svarende netop til Pustejovsky's "constitutive quale", jf. afsn. 3), hvorimod naturgivne størrelser af typen i (1)-(3) typisk er usammensatte.⁴ Det betyder at en del af fx en bil **ikke** nødvendigvis er "en bil", den behøver ikke engang at være af det man typisk ville se som "bilmateriale", som vel hyppigst er stål. Fx er en lygte, en rude eller et sæde ikke af stål. Man kan i sådanne tilfælde, ved artefakter, tale om **materiel heterogenitet**.

Derimod er en naturgiven størrelse i langt højere grad den samme størrelse "hele vejen igennem", og materialet forbliver det samme selvom størrelsen er skåret i mindre stykker. I fx de knuste eller hakkede mandler og i porrestykkerne og kartoffelflagerne har vi stadig at gøre med mandel-, porre- og kartoffel**materiale**. Derfor er stykkerne i disse tilfælde i langt højere grad **genkendelige** som værende af samme kategori som antecedenten, den hele størrelse. Vi kan her tale om **materiel homogenitet**, og enkeltdelene kan genoptages med en leksikalsk, tro anafor.⁵

I visse tilfælde kan der ske en **homogenisering** af materialet. Det er formodentlig tilfældet i et eksempel som:

- (12) 600 g torskefilet skåret i jævne stykker [...] [del af listen over ingredienser]
Drys *torskestykkerne* med salt og peber. Kom melet i en stor plasticpose, kom *torskestykkerne* i posen, luk tæt og ryst grundigt.
Steg **torsken** på alle sider på en godt varm pande i halvt olie og halvt smør. **Torsken** er færdig, når kødet kan trykkes ud i flager. (Jørstian 2002: 66),

hvor *torsken* formodentlig henviser til "torskemassen",⁶ på samme måde som fx én eller flere (tællelige) kyllinger eller ænder kan blive til "noget kylling" og "lidt mere and" når det ligger på tallerkenen.

4. Jeg takker Irène Baron for at have gjort mig opmærksom på denne forskel.

5. Der findes naturligvis undtagelser, fx har kernefrugter og rodfrugter hhv. kerner og en top bestående af blade, men disse "heterogene" dele indgår sjældent i tekstlige genoptagelser.

6. Tak til Lars Heltoft for diskussion desangående.

Men det sker alligevel ikke altid at en sådan størrelse genoptages med en tro anafor. Der kan være andre forhold på spil som gør at man vælger en utro, dvs. leksikalsk forskellig anafor. Fx spiller teksttypen en stor rolle, som vi skal se i de følgende afsnit.

5. Sukkerteksterne

Den oprindelige ide til etableringen af korpusset “the SugarTexts” kom fra Viktor Smith fra Copenhagen Business School. Korpusset består af tekster på 7 sprog, dansk, engelsk, fransk, italiensk, russisk, spansk og tysk, der alle omhandler sukkerproduktion på basis af sukkerroer, en produktion som foregår på samme måde i de respektive 7 lande, hvorfor disse **paralleltekster** giver en sjælden god mulighed for at sammenligne beskrivelserne af det samme handlingsforløb på forskellige sprog. På hvert sprog varierer tekstgenrerne og deres modtagergrupper lige fra tekster for børn til encyklopædiske og tilsvarende artikler for eksperter, men fordelingen er tilpas ens til at tillade en samlet interlingvistisk sammenligning. Teksterne er i meget høj grad indsamlet af specialeskrivende og ph.d.-studerende på CBS, og de italienske og fire af de danske tekster er indsamlet af Ettin (2007).⁷ Mht. omfang og størrelsesorden er disse to tekstgrupper så ens som de næsten kan blive, som det fremgår af tabel (13):

(13) Danske og italienske “SugarTexts”

	Danske tekster	Italienske tekster
Antal tekster i korpus	15	15
Samlet antal ord	4.974	4.883
Samlet antal typeenheder	32.263	33.529

6. Leksikaliseringsmønstre

Et af formålene med min undersøgelse af de evolutive anaforer i disse tekster var at se om – og i hvor høj grad – de anvendte leksemer passede

7. Nærmere oplysninger om korpusset er tilgængelige på: <http://www.cbs.dk/content/download/20763/301744/file/SugarTexts%20pr%E6sentation%20ENG.pdf>

ind i de leksikaliseringmønstre som forskerne bag projektet “Lingvistisk oversættelse” ved CBS har konstateret i de germanske og romanske sprog, og som for substantivernes vedkommende kan beskrives som i figur (14):

(14) Leksikaliseringmønstre, germanske og romanske substantiver

Dansk	Italiensk
<i>vogn</i>	–
<i>personvogn</i>	<i>automobile</i>
<i>lastvogn</i>	<i>camion</i>
<i>varevogn</i>	<i>furgone</i>
<i>kranvogn</i>	<i>autogrù</i>
<i>hestevogn</i>	<i>carrozza</i>
<i>indkøbsvogn</i>	<i>carrello</i>
<i>hyrevogn</i>	<i>taxi</i>
<i>sporvogn</i>	<i>tram</i>
<i>togvogn</i>	<i>vagone</i>
<i>stol</i>	–
<i>spisestuestol</i> ('sala da mangiare-')	<i>sedia</i>
<i>lænestol</i> ('abbandonarsi-')	<i>poltrona</i>
<i>liggestol</i> ('sdraiarsi-')	<i>sdraio</i>
<i>tronstol</i> ('trono-')	<i>trono, seggio</i>

Hvor de germanske sprog typisk leksikaliserer genstande efter deres **FUNKTION**, sker leksikaliseringen i de romanske sprog typisk efter deres **KONFIGURATION**. Jf. *vogn* (funktion: genstand til brug for **TRANSPORT**) og *stol* (et møbel til **AT SIDDE PÅ/1**), hvor alle undertyperne leksikaliseres forskelligt på italiensk fordi deres konfiguration er forskellig. Da genstande godt kan have (mere eller mindre) den samme funktion men se forskellige ud, giver det generelt en mere generisk og underspecificeret leksikalisering på de germanske sprog. For at opnå den samme specificeringsgrad som på romansk, kan dansk benytte komposita, som det fremgår af figuren, men i tilfælde hvor specificeringen allerede er fremgået eller af anden grund er irrelevant, benyttes de underspecificerede hyperonymer – som i sig selv er uoversættelige til italiensk.⁸

8. I verbalsystemet gør det omvendte forhold sig gældende: Her er de germanske verber mere præcise og specifikke end de romanske, fordi de typisk leksikaliserer betydningskomponenten

7. Sukkerproduktionen

Sukkerproduktionen består af 7 overordnede processer, hvoraf de 6 sidste medfører en væsentlig ændring i produktets ontologiske status. I figur (15) citerer jeg de 7 processer (a – g) sammen med de mest frekvente betegnelser på det opnåede produkt og, i parentes, antallet af forekomster af de respektive betegnelser i samtlige tekster.

(15) Sukkerproduktionen og tilhørende leksikalske anaforer

	Danske tekster	Italienske tekster
Oprindelig genstand	<i>roer</i>	<i>bietole, barbabietole</i>
a. Vask	<i>roerne</i> (68)	<i>le bietole</i> (21), <i>le barbabietole</i> (19)
b. Snitning	<i>snitterne</i> (12), <i>roesnitterne</i> (16)	<i>le fettucce</i> (22)
c. Udtrækning/ diffusion	<i>råsaften</i> (13)	<i>il sugo greggio</i> (5)
d. Rensning	<i>tyndsaften</i> (5)	<i>il sugo leggero</i> (5)
e. Inddampning	<i>tyksaften</i> (8), <i>siruppen</i> (13)	<i>il sugo denso</i> (4), <i>lo sciroppo</i> (6)
f. Krystallisering	<i>massen</i> (1), <i>fyldmassen</i> (5)	<i>la massa</i> (1), <i>la massa cotta</i> (6) ⁹
g. Centrifugering	<i>sukkeret</i> (30), <i>sukkerkrystallerne</i> (5)	<i>lo zucchero</i> (16), <i>i cristalli (di zucchero)</i> (5)

7.1. Snitning

Efter vasken, som ikke ændrer væsentligt på produktet, hvorfor samtlige leksikalske anaforer i (15a) er tro (leksikalsk identiske), snittes roerne, og her ser vi det første eksempel på en behagelig overensstemmelse med mønstret i figur (14). I de danske tekster finder vi 12 eksempler på det generiske hyperonym *snitte*, der forklares på følgende måde i *Politikens Nudansk Ordbog*:

MÅDE, dvs. den måde verbalhandlingen udføres på. For flere detaljer, jf. fx Baron (red.) (2003), Baron & Herslund (2005), Herslund & Baron (red.) (2005), Korzen & Marelllo (red.) (2000), Korzen & D'Achille (red.) (2005) og Korzen & Lundquist (red.) (2005).

9. Det citerede antal inkluderer to tilfælde af *massacotta*, skrevet i ét ord.

(16) *snitte*: et lille afskåret stykke (*Politikens Nudansk Ordbog* 2001).

og 16 eksempler på kompositummet *roesnitte*.¹⁰ I et enkelt tilfælde benyttes oven i købet en tro anafor:

(17) Nu bliver *roerne* skåret i tynde snitter, som føres hen til et såkaldt diffusionsapparat, hvor *de* [\rightarrow *snitter*] bliver gennemskyldet med 70° C varmt vand. På lidt over én time er ca. 98% af alt sukkeret "trukket" ud af *roerne*. (Bager- og Konditor informationsportal, www.bager-kim.dk)

På italiensk forekommer derimod alene det præcise leksem, *fettuccia*, der forklares således i en italiensk ordbog:

(18) *fettuccia*: ciascuna delle sottili strisce di barbabietola ottenuta dalla trinciatura da cui si estrae lo zucchero (De Mauro, *Il dizionario della lingua italiana* 2000)
'hver af de tynde strimler af sukkerroe som opnås ved snitning hvorved man udtrækker sukkeret',

altså en betydelig præcisere beskrivelse end vi så for *snitte* i (16).

7.2. Udtrækning, rensning, inddampning

I de næste tre processer opnås forskellige former for *saft* på dansk, *sugo* på italiensk. På begge sprog eksisterer præcise, tekniske termer, i dansk dannet som komposita: *råsaft*, *tyndsaft*, *tyksaft*, på italiensk ved attributivled *sugo greggio*, *sugo leggero*, *sugo denso*. Men bemærk den kvantitative forskel: I de danske tekster er det generiske hyperonym *saften* langt hyppigere forekommende end de tre hyponymer tilsammen (41 vs. 26) – i modsætning til italiensk, hvor hyperonymet *il sugo* forekommer mindre hyppigt end samtlige hyponymer i alt (om end med en minimal forskel: 13 vs. 14).

I fire tekster på begge sprog forekommer de tre hyponymer slet ikke. I stedet finder vi enten blot *saften* eller mindre tekniske ord som fx

10. I de tekster der bruger såvel hyperonym som kompositum, er der ikke en fast rækkefølge hyperonym-hyponym eller hyponym-hyperonym.

sukkersaften, den filtrerede saft – *il sugo zuccherino, il sugo filtrato*, som jeg skal vende tilbage til.

Ved siden af *sugo* forekommer det italienske leksem *succo*, begge svarende til det mere generiske *saft* på dansk. *Sugo* er generelt tilberedt og ofte lidt mere tyktflydende og bruges fx om kødsaft og andet tilbehør til pasta, hvorimod *succo* typisk er ikke-tilberedt, lidt tyndere og normalt brugt om frugtsaft. Endelig finder vi endnu et eksempel på et kompositum på dansk: *slamsaften*, svarende til en selvstændig italiensk leksikalisering, *la torbida*. Det samlede billede af de fire processer ser derfor ud som i figur (19), som passer helt fint ind i mønstret i figur (14):

(19) **Leksikalisering af snittede (A) og flydende (B) referenter**

	Danske tekster	Italienske tekster
A (15b)	<i>snitte</i> <i>roesnitte</i>	– <i>fettuccia</i>
B (15c-e)	<i>saft</i> <i>råsaft</i> <i>tyndsaft</i> <i>tyksaft</i> <i>sukkersaft</i> <i>slamsaft</i> <i>sirup</i>	{ <i>succo</i> <i>sugo</i> <i>sugo greggio</i> <i>sugo leggero</i> <i>sugo denso</i> <i>sugo zuccherino</i> <i>torbida</i> <i>sciropo</i>

7.3. *Sidste processer og samlet billede*

Ved de to sidste processer, krystalliseringen og centrifugeringen, opnås hhv. “fyldmassen”, eller blot “massen”, og “sukkerkrystallerne” eller blot “sukkeret”, jf. fig. (15). Så hvis vi et øjeblik ser bort fra eks. (17), kan vi tale om i alt fire processer hvorved der opnås et produkt der er ændret så fundamentalt at det kræver en omkategorisering:

- (20) a. snitning: roer → snitter (15b)
 b. udtrækning: snitter → saft (15c)
 c. krystallisering: saft → masse (15f)
 d. centrifugering: masse → krystaller (15g)

og tilsvarende – med Charolles & Schnedecker (1993) – tale om fire ontologiske “tærskler” angivet ved de samme fire bogstaver a – d:

(21) Ontologiske tærskler

	a.	b.	c.	d.
Hel fast genstand	→ Hele stykker	→ Væske	→ Masse	→ Krystaller
Tællelige genstande		→	Ikke-tællelige genstande	

Derimod er ændringerne mellem b og c, rensning og inddampning (15d-e), ikke så ontologisk eller fænomenologisk omfattende at der kræves en fundamental omkategorisering. Der opnås her forskellige former for flydende substans, der kan benævnes med det samme basisleksem, *saft* hhv. *sugo*.¹¹

Mht. b-tærsklen er det næppe ændringen fra tællelig til ikke-tællelig genstand der afføder behovet for en omkategorisering, jf. også afsnit 4 og eks. (12) ovenfor, men derimod ændringen fra fast genstand til væske.

8. Kvantitative sammenligninger

Men hvis en sammenligning mellem de to sprog giver et stort set ens kvalitativt billede, hvilket også viser at de forskellige elementer i sukkerproduktionen opfattes på samme måde i de to lande, finder vi til gengæld store forskelle hvis vi ser kvantitativt på sagen. For det første bemærkes et betydeligt højere antal anaforer i de danske tekster end i de italienske, såvel af de ikke-evolutive som af de evolutive anaforer:¹²

11. Lundquist (2007) fandt et helt tilsvarende mønster i de franske tekster.

12. Også på dette punkt var Lundquists (2007) resultater parallelle.

(22) Samlet antal anaforer i “Sugar Texts”

	Danske tekster	Italienske tekster
Ikke-evolutive anaforer (15a)	86	75
Evolutive anaforer (15b-g)	239	152
Antal anaforer i alt (15a-g)	325	227

Tallene i (22) dækker såvel syntagmatiske som pronomielle anaforer (hvorfor de er højere end tallene citeret i figur (15), som kun omfatter de hyppigste syntagmatiske anaforer), og det er interessant at sammenholde dem med antallet af perioder og ord pr. periode i de to tekstgrupper:

(23) Perioder og ord pr. periode i “Sugar Texts”

	Danske tekster	Italienske tekster
Samlet antal perioder	364	205
Ord pr. periode, gennemsnit	13,7	23,8

Eftersom de to tekstgrupper jo er så godt som lige store, jf. tabel (13), er tallene i (23) udtryk for to klart forskellige retoriske og tekststrukturelle strategier, som vi også har kunnet observere i en lang række andre tilfælde: den parataktiske og lineære stil i dansk over for den hypotaktiske og hierarkiske stil i italiensk (og de øvrige romanske sprog). De danske perioder er typisk monopropositionelle eller indeholder få propositioner, og da de ikke har det italienske nulsobjekt, må den følgende periode genoptage den topiske størrelse i form af en ekspliciteret anafor, jf. fx:

- (24) [...] *de rene roer* transporteres til snitemaskiner, hvor *de* skæres i stykker. *Snitterne* føres videre til diffusionstrugene, hvor sukkeret trækkes ud af roesnitterne, ved hjælp af vand. [...] *Råsaften* er ikke ren og skal derfor renses. Dette foregår ved hjælp af kalkning. [...] *Tyndsaften* pumpes til fordampstationen, hvor *saften* koncentrerer. [...] Når *saften* er tilstrækkelig koncentreret, vil sukkeret udkrystallisere. [...] *Fyldmassen* går derpå til midlertidige opbe-

varingsbeholdere (maicherne), før den går til centrifugerne. Fra maicherne tappes *fyldmassen* ned i centrifugerne, hvor det tynde sirup slynges fra. Tilbage bliver det færdige sukker, som tørres og transporteres over i siloerne. Herfra går *sukkeret* til pakkerierne. (H. Askgaard & B. Støvring: *Sukker, produktion, økologi og samfund*. København, Systime, 1983)

Derimod er de italienske perioder typisk flerpropositionelle, og hvor behandlingen af produktet i dansk typisk beskrives i dynamiske handlingsprædikater, jf. (24) samt (28)-(29) nedenfor, sker det på italiensk meget ofte i form af attributivt tilknyttede perfektum participiumssyntagmer, der således gengiver handlingen som allerede sket og fokuserer på den resulterende tilstand:

- (25) Ad ogni getto i cristalli *formatisi nella cottura* sono separati dallo scola a mezzo centrifugazione, [...]. (www.abicisac.it/settore/descrizione_zuccherificio.html)
 ‘Ved hver centrifugering adskilles krystallerne [som er] *dannet i kogningen* fra massen [...].’
- (26) Gli sciroppi *eliminati con la centrifugazione* vengono inviati ad altre batterie di bolle di cottura per ottenere una nuova massa cotta [...]. (*Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato, Indagine conoscitiva nel settore bieticolo-saccarifero*, Roma 1998)
 ‘Siruppen [som er] *elimineret ved centrifugeringen* sendes til andre beholdere hvor der ved kogning opnås en ny fyldmasse [...].’

Dette betyder også at der er betydeligt flere attributivt udvidede anaforer i de italienske tekster end i de danske, som det ses i tabel (27), hvor tallene i parentes angiver det faktisk forekommende antal:

(27) **Evolutive anaforer, typologi** (15b-g)

	Danske tekster	Italienske tekster
a. Nulsubjekter og pronominer	18,0 % (43)	27,1 % (41)
b. NP uden attributivled	70,3 % (168)	34,9 % (53)
c. NP med attributivled	11,7 % (28)	38,2 % (58)

Af de 58 attributivt udvidede anaforer i italiensk udtrykker de 30 bearbejdningen af produktet som i (25)-(26). Det samme sker også i dansk, helt præcist i 14 ud af de 28 tilfælde, men her ofte i form af en redundant tilføjelse, som i høj grad bidrager til fornemmelsen af linearitet og paratakse:

- (28) Sukkerkrystallerne *bliver tørret* og ført med transportbånd til et tørreri. Det *tørrede* sukker bliver ført op i sukkerfabrikkens store siloer, [...]. (Ingemann Jensen. *Sukker – Dit søde liv*. Geografforlaget, Danmark 2000)
- (29) Når roerne er helt rene bliver de *skåret i snitter*. [...] De *snittede* roer kører meget langsomt op gennem et langt trug. (Nanna Gyldenkerne. *Sukker*. Danmark 1984)

En sidste forskel, som også gør sig gældende generelt mellem danske og romanske tekster, vedrører anaforvariationen, som opfattes som et plus og en del af den "smukke tekstform" på de romanske sprog, hvorimod vi danskere bedst kan lide den "klare tale", som bl.a. finder sted i brugen af samme ord for samme genstand. Det samme gælder "sukkerteksterne". Hvis vi her alene ser på de flydende referenter, finder vi i alt 7 forskellige danske varianter og 14 italienske:

(30) **Anaforvarianter, flydende referenter (15c-e)**

Danske tekster	Italienske tekster
<i>saft</i> (rå-, tynd-, tyk-, sukker-, slam-)	<i>sugo</i> (greggio, leggero, denso)
<i>sirup</i>	<i>torbida</i>
	<i>sciropo</i>
	<i>succo</i> (depurato, defecato)
	<i>liquido</i> (zuccherino)
	<i>soluzione</i> (zuccherina)
	<i>prodotto</i>

Og en samlet optælling af de evolutive anaforer i de to tekstgrupper giver et interessant billede af types og tokens af NP-anaforerne, og en type-token ratio som er mere end dobbelt så høj i italiensk som i dansk:

(31) **Evolutive NP-anaforer (med og uden attributivled)**

	Danske tekster	Italienske tekster
NP-anaforer, types	41	50
NP-anaforer, tokens, jf. (27b+c)	196	111
Type-token ratio	0,2092	0,4505

9. Konklusion

Mht. såkaldte **ontologiske tærskler**, dvs. grænser for brugen af den samme term ved anaforiseringen af en genstand der har undergået en ontologisk ændring, har vi ud fra sukkerteksterne kunnet konstatere at ændring fra fast til flydende, til masse eller til krystalliseret stof på begge sprog krævede en omkategorisering af genstanden. Derimod var ændringerne af det flydende stof, fra *råsaft* til *tyndsaft* og *tyksaft*, ikke så voldsomme at de krævede en omkategorisering. Nogle tekster talte om *saft* hele vejen igennem, andre specificerede ved hjælp af komposita i dansk og attributivled i italiensk.

Når det gælder en reduktion af en genstand til stykker, mos, flager el.lign., har vi set at dette ikke nødvendigvis kræver en omkategorisering. Her har vi især i andre teksttyper og -genrer som fx kogebøger kunnet se en almindelig forekomst af tro anaforer, men i teksttyper af teknisk art, hvor der tilmed eksisterer en bestemt term for den snittede genstand, er det langt det mest almindelige at en sådan term da bliver brugt.

Den tro anafor er i øvrigt i sådanne tilfælde begrænset til genstande som er materielt homogene, dvs. hvor genstandens materiale under alle omstændigheder kan genkendes efter den indtrådte udvikling/ behandling. I andre tilfælde, som ved mange artefakter, kræves også her en omkategorisering.

Som for alle andre anaforer gælder det også for de evolutive at de italienske generelt er semantisk mere specificerede og informationsmæssigt indholdsrigere end de danske. Det skyldes tre forhold:

1. de generelle leksikaliseringsmønstre på de to sprog og det fænomen at danske substantiver ofte er underspecificerede i forhold til de italienske, jf. figur (14);
2. at de danske anaforer hyppigere end de italienske forekommer uden attributivled, jf. figur (27); herudover viser en anden optælling at af de 196 danske NP-anaforer i alt bestod de 122 af en generisk hyperonymkerne; kun 74 havde en hyponym-/kompositumkerne;
3. den større leksikalske variation på italiensk, jf. figur (31), som bidrager med yderligere information om den anaforiserede genstand. Den tro anafor, som er så typisk i dansk, tilføjer intet nyt om genstanden.

Henvisninger

- Asher, N. (2000). Events, Facts, Propositions, and Evolutive Anaphora, i J. Higginbotham, F. Pianesi & A. C. Varzi (red.) *Speaking of Events*, New York & Oxford: Oxford University Press, 123-150.
- Baron, I. (red.) (2003). *Language and Culture. Copenhagen Studies in Language* 29. Copenhagen: Samfundslitteratur.
- Baron, I. & M. Herslund (2005). Languages endocentriques et langues exocentriques. Approche typologique du danois, du français et de l'anglais, i M. Herslund & I. Baron (red.) (2005), 35-53.
- Brown, G. & G. Yule (1983). *Discourse analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Charolles, M. & C. Schnedecker (1993). Coréférence et identité. Le problème des référents évolutifs. *Langages* 112, 106-126.
- De Mauro, T. (2000). *Il dizionario della lingua italiana*. Milano: Paravia Bruno Mondadori.
- Etlin, T. (2007). *Relokation i en endo-/exocentrisk kontekst – en analyse af relokationsbegivenheder i danske og italienske SugarTexts med henblik på udformningen af en oversættelsesstrategi*. Ikke-publiceret speciale. Handelshøjskolen i København.
- Harder, A. & T. Harder (2006). *Brødrene Harders italienske køkken*. København: Høst & Søn.
- Herslund, M. & I. Baron (red.) (2005). *Le génie de la langue française. Perspectives typologiques et contrastives. Langue française* 145.

- Jørstian, T. (2002). *Mad på ingen tid*. København: Magasin & Aschehoug.
- Korzen, I. (2000). Reference og andre sproglige relationer, i G. Skytte & I. Korzen. *Italiensk-dansk sprogbrug i komparativt perspektiv*, København: Samfundslitteratur, 161-619.
- Korzen, I. (2003). Anafora associativa: aspetti lessicali, testuali e contestuali, i N. Maraschio & T. Poggi Salani (red.) *Italia linguistica anno Mille, Italia linguistica anno Duemila. Atti del XXXIV Congresso Internazionale di Studi della Società di Linguistica Italiana (SLI)*, Firenze, 19-21 ottobre 2000, Roma: Bulzoni, 593-607.
- Korzen, I. (udk.). Anafora evolutiva in italiano e in danese, i S. Bach, L. Cecchini & A. Kratschmer (red.) *Atti del VIII Congresso degli Italianisti Scandinavi, Århus/Sandbjerg 21-23 giugno 2007*.
- Korzen, I. & P. D'Achille (red.) (2005). *Tipologia linguistica e società. Considerazioni inter- e intralinguistiche. Due giornate italo-danesi di studi linguistici. Roma, 27-28 novembre 2003*. Firenze: Franco Cesati.
- Korzen, I. & C. Marelllo (red.) (2000). *Argomenti per una linguistica della traduzione / Notes pour une linguistique de la traduction / On Linguistic Aspects of Translation. Gli argomenti umani 4*. Alessandria: Edizioni dell'Orso.
- Korzen, I. & L. Lundquist (red.) (2005). *Sprogtypologi og oversættelse*. København: Handelshøjskolen i København.
- Lundquist, L. (2000). Knowledge, events and anaphors in texts for specific purposes, i L. Lundquist & R. J. Jarvella (red.) *Language, Text and Knowledge. Mental Models in Expert Communication*, Berlin: Mouton de Gruyter, 97-125.
- Lundquist, L. (2007). Comparing evolving anaphors in Danish and French, i I. Korzen & L. Lundquist (red.). *Comparing Anaphors. Between Sentences, Texts and Languages, Copenhagen Studies in Language 34*, 111-125.
- Paterson, J. & C. D. Wright (1998). *Two Fat Ladies – Full Throttle*. London: Ebury Press.
- Politikens Nudansk Ordbog med etymologi. 2001. København: Politikens Forlag.
- Pustejovsky, J. (1995). *The Generative Lexicon*. Cambridge, Massachusetts & London: The MIT Press.
- Schnedecker, C. & M. Charolles (1993). Les référents évolutifs: points de vue ontologique et phénoménologique, *Cahiers de linguistique française 14*, 197-227.
- Yule, G. (1982). Interpreting anaphora without identifying reference, *Journal of Semantics 1* (4), 315-322.